

HÜQUQ**UOT 342****ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEV VƏ
AZƏRBAYCANDA İNSAN HÜQUQLARI ELMİNİN İNKİŞAFI****Z.H.ƏLİYEV****Bakı Dövlət Universiteti****alievzh@gmail.com**

Məqalədə Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasında demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğunun, vətəndaş cəmiyyətinin yaradılmasının, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının demokratik institutunun inkişafının və milli qanunvericiliyin formalaşmasının əsasını qoymuş genişmiqyaslı islahatlardan bəhs edilir.

Azərbaycanda əsaslı iqtisadi, dövlət və hüquq islahatlarının həyata keçirilməsi cəmiyyətin və dövlətin inkişafında, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının genişləndirilməsində və müdafiəsində, elmin, o cümlədən hüquq elminin inkişafında əvəzsiz rol oynamışdır. Ümummilli Liderin müəyyən etdiyi əsas müddəalar öz normativ təsbitini insan və vətəndaşın demokratik hüquq və azadlıqlarının elan edilməsinin rəmzinə çevrilmiş 1995-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında tapmışdır.

Məqalədə, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları sahəsində milli standartların beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər təhlil edilir, hüquqi islahatların həyata keçirilməsində demokratik ədalət mühakiməsi, konstitusiya nəzarəti prinsiplərinə əsaslanan üçpilləli məhkəmə sisteminin rolu və islahatların nəticəsi olaraq dövlət orqanlarının fəaliyyətini sadələşdirən yeni institutların yaradılması vurğulanır. Bütün bunlar, təbii ki, hüquq elminin yeni sahələrinin və tədqiqat obyektlərinin formalaşmasına öz töhfəsini verdi. Məqalədə bu məsələlərin ətraflı təhlili verilmişdir.

Açar sözlər: Ümummilli Lider, insan hüquqları, konstitusiya, hüquq elmi, hüquqi islahat.

1.1. Giriş

Müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu, xalqımızın xilaskarı Ulu Öndər Heydər Əliyevin xalqımız və dövlətimiz qarşısında xidmətləri misilsizdir. Ölkəmizin hüquq sisteminin demokratik prinsiplər əsasında bərqərar edilməsi məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Müasir Azərbaycan tarixinin 30 ildən artıq bir dövründə respublikamıza rəhbərlik etmiş Heydər Əliyev dövlətçilik salnaməsində elə bir irs yaratmışdır ki, onun öyrənilməsinə, təbliğinə və tətbiqinə hələ uzun illər böyük ehtiyac olacaqdır və bu irs heç zaman tükənməyəcəkdir.

Məhz Ulu Öndərin hüquqi islahatları çərçivəsində konstitusion rejim, mükəmməl hüquq sistemi, effektiv məhkəmə hakimiyyətinin yaradılması, hakimiyyətlər bölgüsü prinsipinin bərqərar edilməsi hüquq elminin inkişafında dönüş nöqtəsi yaratmış və yeni eranın başlanğıcı olmuşdur. Bu sahədə Ulu Öndərin fəaliyyəti dövründə 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsini xüsusi vurğulamalıyıq. Belə ki, “Konstitusiya yaratmaq üçün şübhəsiz ki, tarixi keçmişimizə nəzər salmalıyıq, amma eyni zamanda ümumbəşəri dəyərlərdən, dünyanın demokratik dövlətlərinin əldə etdiyi nailiyyətlərdən, təcrübədən istifadə etməliyik, bəhrələnməliyik” – deyən Ulu Öndər Heydər Əliyev konstitusiyaçı alim kimi bu sahədə bütün problemləri öyrənərək və görkəmli filosofların elmi irsinə mükəmməl yiyələnərək Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyasını yaratmışdır.

1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə ölkə rəhbərliyinə qayıdan Heydər Əliyev iyunun 15-də Milli Məclisdə proqram xarakterli çıxışında müstəqil Azərbaycanın gələcək inkişafının əsas istiqamətləri kimi demokratik dövlət quruculuğunu, azad iqtisadiyyatı və qanunun aliliyini vacib şərtlər olaraq irəli sürmüşdür. Həmin ilin oktyabrında Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi ilə 1991-ci ildə qəbul olunmuş Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktında əks olunan ideya və prinsiplərin gerçəkləşməsi üçün real zəmin yarandı. Heydər Əliyev dövlət başçısı olduğu on il ərzində Azərbaycanın hüquq islahatlarının banisi kimi missiyanı şərəflə yerinə yetirdi.

Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə həyata keçirilən hüquqi islahatları iki mərhələyə bölmək olar. Birinci mərhələdə siyasi və hüquqi islahatların konsepsiyası işlənib hazırlandı və həyata keçirildi. Bu mərhələnin məqsədi dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktında əks olunan ideya və prinsiplərin əsasında işlək siyasi-hüquqi mexanizmin yaradılması idi. Təbii ki, həmin mexanizmin təməlində müstəqil dövlətin yeni konstitusiyası durmalı idi. 1995-ci il mayın 2-də Konstitusiya Komissiyası yaradıldı. Prezident Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi Komissiyanın və işçi Qrupunun tərkibinə ali və mərkəzi dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələri ilə yanaşı, ictimai xadimlər, elm adamları da daxil idi. Dövlət başçısı Konstitusiya layihəsinin müzakirələrinə şəxsən rəhbərlik etmiş, təklif və iradların təhlilinə, geniş ictimaiyyətin bu prosesdən kənar qalmamasına şərait yaratmışdı.

İslahatların ikinci mərhələsini uğurla həyata keçirmək üçün 1996-cı il fevralın 21-də Prezident Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Hüquqi İslahatlar

Komissiyası yaradıldı. İşə başlamazdan əvvəl Komissiya hüquqi islahatların prioritetlərini müəyyən etdi. Komissiyanın işi qanunların və digər normativ hüquqi aktların hazırlanması, məhkəmə və bütövlükdə hüquq-mühafizə sisteminin yenidən qurulması, əhalinin hüquq düşüncəsinin və cəmiyyətin hüquq mədəniyyətinin səviyyəsinin yüksəldilməsi, hüquqi informasiyanın axtarılması və istifadəsi sisteminin təkmilləşdirilməsi kimi tədbirləri ehtiva etməli idi. Bununla da, ölkəmizin hüquq sistemində Sovet İttifaqından miras qalmış prinsip, norma və institutlar aradan qaldırılmalı, mütərəqqi inkişafa və beynəlxalq hüquqi məkana inteqrasiya prosesi güclənməli idi.

Komissiya tərəfindən hazırlanmış ilk əhəmiyyətli normativ aktlar kimi 1997-ci ildə qəbul olunan “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” və “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” qanunlar, xüsusilə qeyd olunmalıdır. Bu qanunlar məhkəmə sisteminin qurulmasına və işə başlamasına şərait yaratdı, həmçinin 1995-ci il Konstitusiyasının əsas institutlarından biri kimi konstitusiyaya nəzarəti institutunu işlək mexanizmə çevirdi. “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanun ümumi və ixtisaslaşdırılmış məhkəmə orqanlarının yeni sisteminin təşkilatı əsaslarını müəyyən edərək məhkəmələrin və hakimlərin müstəqilliyinin təmin edilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsi təminatlarının gücləndirilməsi, məhkəmələrin fəaliyyətinin və hakimlərin statusunun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasını təmin etdi.

Beləliklə, ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanda həyata keçirilən hüquqi islahatların ikinci mərhələsində demokratik ədalət mühakiməsi prinsiplərinə əsaslanan yeni üçpilləli məhkəmə sistemi, konstitusiyaya nəzarəti, insan hüquqları üzrə müvəkkil kimi yeni təsisatların yaradılması ilə yanaşı, mövcud hüquq-mühafizə sistemi fəaliyyəti təkmilləşdirildi, insan hüquqlarının təmini sahəsində effektiv müdafiə mexanizmləri formalaşdırıldı. Eyni zamanda, beynəlxalq hüquqi prinsiplərə və hüquqyaratmanın müasir, mütərəqqi tələblərinə uyğun qanunlar və məcəllələr də qəbul edildi. Başqa sözlə, sistemlilik və kompleksli yanaşma aparılmış islahatların əsas, başlıca məziyyətlərindən biri oldu.

Məhz Ulu Öndərin hüquq islahatları hüquq elminin inkişafında dönüş nöqtəsi oldu və bu sahədə yeni eranın əsasını qoydu. Bu, həm aparılan hüquqi tədqiqatların məzmununu köklü dəyişdirmiş, həm də hüquqşünas kadrların yetişdirilməsi prosesinə öz əsaslı və əhəmiyyətli təsirini göstərmişdir. Yeni Konstitusiyanın, hüquqi qanunvericilik bazasının yaradılması hüquq fənlərinin tədris proqramlarından sovet stereotiplərinin çıxarılmasını, müasir tələblərə cavab verən tədris vəsaitlərinin yaradılmasını şərtləndirmişdir.

1.2. Ulu Öndər Heydər Əliyev islahatlarının Azərbaycanda insan hüquqları elminin inkişafına təsiri

İnsan hüquqları elminin formalaşması insan hüquqları sahəsində qanunvericilik bazasının yaradılması və inkişafından çox asılıdır. Beynəlxalq hüquq normalarında təsbit olunsada, məhz milli səviyyədə hüquq və azadlıqların tanınması və onların müdafiəsi mexanizmlərinin işlənilib hazırlanması insan hüquqları elminin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Bu kontekstdən, Ulu Öndər Heydər Əliyevin respublikamızda insan hüquqlarının inkişafı və təminatı üzrə apardığı islahatlar hüquq elminə də öz böyük töhfəsini vermişdir.

Azərbaycanda insan hüquqları institutunun müasir əsaslarla inkişafı ilə bağlı Ümummilli lider Heydər Əliyevin misilsiz xidmətlərini iki mərhələ üzrə təhlil etmək olar: 1969-1980-ci illər və 1993-cü ildən sonrakı dövr. Birinci dövrdə Azərbaycanın 1978-ci il Konstitusiyasında istirahət, mənzil, təhsil hüquqlarının tanınması, əsassız həbslərin qadağan olunması insan hüquqları elmində bu istiqamətdə elmi tədqiqatların aparılmasına şərait yaratdı.

Azərbaycanda insan hüquqlarının inkişafı ilə bağlı ən mühüm dönm 1993-cü ildən sonrakı dövrü əhatə edir. Həmin dövrdə ilkin olaraq, beynəlxalq konvensiyalara qoşulmaq, daha sonra isə həmin konvensiyalar əsasında müasir milli hüquqi normalar işləyib hazırlamaq, mövcud normaları beynəlxalq sənədlər əsasında təkmilləşdirmək Ulu Öndərin qarşıya qoyduğu başlıca vəzifələr idi. Yaradılan qanunvericilik bazası elmi araşdırmalar və ümumiləşdirmələr aparmağa, onun daha da təkmilləşdirilməsi üçün müvafiq tövsiyələr hazırlamağa, respublikamızda insan hüquqları üzrə məhkəmə təcrübəsini ümumiləşdirməyə və xarici məhkəmə təcrübəsi ilə müqayisə etməyə imkan yaratdı. Bütün bunlar da müasir insan hüquqları elminin dinamik inkişafını şərtləndirdi.

1995-ci ildə Konstitusiyanın qəbulu insan hüquq və azadlıqlarına yeni yanaşmanı təqdim etdi. Konstitusiyanın qəbul edilməsi, xalqımızın həyatında və dövlətçiliyimizin qurulmasında yeni bir mərhələnin başlanğıcını qoydu, respublikada dövlət quruculuğu sahəsində yeni imkanlar açdı. Bu mühüm sənədin ən üstün və fərqli cəhətlərindən biri onun müddəalarında insanlara dövlət və cəmiyyət tərəfindən verilmiş və verilməli olan, habelə cəmiyyət üzvləri tərəfindən etibar edilən və etibar edilməsi mümkün sayılan bütün hüquqların, azadlıqların və vəzifələrin bütöv və vəhdət halında öz əksini taparaq bir-birini tamamlamasıdır. Konstitusiyanın üstün cəhətlərindən digəri budur ki, orada ictimai quruluş haqqında konkret müddəa yoxdur, iqtisadi münasibətlərin forma və inkişafını məhdudlaşdıran heç bir sədd müəyyən edilməmişdir. Bu da iqtisadi sahədə insan azadlığına və onun fəaliyyətinin sərbəstliyinə tam təminat verir [5].

Lakin Ulu Öndərin uzaqgörən siyasəti hüquq və azadlıqların yalnız bəyan olunması ilə kifayətlənməyib, onların təminat və müdafiə mexanizmlərinin işlənməsində ifadə olunmuşdur. Bununla bağlı, Ümummilli liderin “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” 22 fevral 1998-ci tarixli Fərmanı və “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında” 18 iyun 1998-ci il tarixli Sərəncamı xüsusi qeyd olunmalıdır. Belə ki, Fərmanda müvafiq qurumlara verilən tapşırıqlar sırasında aşağıdakı istiqamətlər insan hüquqları elminin inkişafına təkan verdi:

- Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinə tapşırıldı ki, insan hüquqlarına dair beynəlxalq aktların öyrənilməsi məqsədilə respublikanın ali, orta ixtisas və orta məktəbləri üçün insan hüquq və azadlıqlarına dair dərslərlərin hazırlanmasını təmin etsin;

- Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatına tapşırıldı ki, əlaqədar dövlət orqanları ilə birlikdə insan hüquqları üzrə fəaliyyət göstərən beynəlxalq institut və mərkəzlərdə müvafiq tədqiqat və təhsil proqramlarının öyrənilməsi üçün mütəxəssislərin iştirakını təmin etsinlər.

Qeyd olunan istiqamətlər üzrə tədbirlər planı İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramında öz əksini tapmışdır.

Tam əminliklə deyə bilərik ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev müasir Azərbaycanda insan hüquqları elmi məktəbinin banisidir. Konstitusiyada bəyan olunmuş insan hüquq və azadlıqlarının təminatı Ulu Öndər siyasətinin başlıca istiqamətini təşkil etmişdir. Bu da ölkəmizdə insan hüquqlarının tədrisinə xüsusi diqqət ayrılmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” 22 fevral 1998-ci il tarixli Fərmanında Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyinə insan hüquqlarına dair beynəlxalq aktların öyrənilməsi məqsədilə respublikanın ali, orta ixtisas və orta məktəbləri üçün insan hüquq və azadlıqlarına dair dərslərlərin hazırlanması tapşırılmışdı. Ölkəmizdə insan hüquqlarına həsr olunmuş dərslək, dərş vəsaiti və monoqrafiyaların yazılması məhz bu Fərmandan sonrakı dövrə təsadüf edir.

Bununla yanaşı, gender bərabərliyinin konstitusion qaydada bəyan olunması, bu sahədə qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi və tətbiqi sayəsində Hüquq fakültəsində azlıq təşkil edən qızların sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Dövlət Statistika Komitəsinin statistik göstəriciləri də dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrinin tələbələrinin tərkibində qadınların sayının sürətlə artdığını təsdiq edir.

Ulu Öndərin qabaqcıl dövlət siyasəti insan hüquqları elminin müasir inkişaf perspektivlərini aşağıdakı kimi müəyyən etmişdir:

Birincisi, bu sahədə tədqiqatlar aparən alimlər üçün sərbəst araşdırma aparmaq üçün şərait yaradılması nəticəsində xarici dövlətlərin təcrübəsi və beynəlxalq normalar müfəssəl təhlil olunmuş, insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı milli normalara dəyişikliklərlə bağlı təkliflər işlənilib hazırlanmışdır.

İkincisi, insan hüquqları ilə bağlı müxtəlif təsisatların yaradılması və onların elmi-tədqiqat sahəsində əməkdaşlığı insan hüquqları elminin müasir əsaslarla yenidən formalaşdırılmasını şərtləndirmişdir.

Üçüncüsü, insan hüquqları ilə bağlı müxtəlif fənlərin ali təhsil müəssisələrində tədrisi istiqamətində köklü dəyişikliklərin edilməsi Azərbaycan hüquq elmində müasir insan hüquqları elminin inkişafına təkan vermişdir.

Birinci istiqamət üzrə elmin inkişafı 2009-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi ilə bağlı referendumun keçirilməsi bir daha təsdiq edir. Belə ki, Referendum Aktı ilə Konstitusiyanın insan hüquq və azadlıqlarını təsbit edən bölməsinə edilən əlavə və dəyişikliklər müasir demokratik cəmiyyətin tələblərinə cavab verir. Məsələn, 25-ci maddəyə əlavə edilən aşağıdakı bəndlər SSRİ dövrünün qalıqları olan “məmur imtiyazı”nın, dövlət orqanlarının səlahiyyətlərində sui-istifadənin qarşısının alınmasına yönəlmişdi: “Heç kəsə bu maddənin III hissəsində göstərilən əsaslara görə zərər vurula bilməz, güzəştlər və ya imtiyazlar verilə bilməz, yaxud güzəştlərin və ya imtiyazların verilməsindən imtina olunma bilməz. Hüquq və vəzifələrlə bağlı qərarlar qəbul edən dövlət orqanları və dövlət hakimiyyəti səlahiyyətlərinin daşıyıcıları ilə münasibətlərdə hər kəsin bərabər hüquqları təmin edilir”.

Bundan əlavə, 32, 48 və 50-ci maddələrə edilən mütərəqqi dəyişikliklər ifadə və məlumat azadlığı, eləcə də şəxsi toxunulmazlıq hüququ sahəsində yeni elmi tədqiqatların aparılmasını şərtləndirdi. Beləliklə, sovet hökumətinin stereotiplərindən “azad olmağa” başlayan alim və tədqiqatçılar müasir tələblərə cavab verən monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaitlərinin yazılmasını əsas istiqamət kimi seçdilər. Təsədüfi deyil ki, İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramında insan hüquq və azadlıqları problemlərinə dair elmi-tədqiqat işlərinin mütəmadi aparılması Elm və Təhsil Nazirliyinə və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasına tapşırılmışdı. Bütün bunlar ölkəmizdə müasir hüquq məktəbinin əsasını qoydu və insan hüquqları elminin inkişafında dönüş nöqtəsi yaratdı.

Ulu Öndərin müasir insan hüquqları siyasətini yeni mərhələdə uğurla davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev də Konstitusiyanın əsas hüquqi mənbə olaraq, demokratik əsaslara söykənməsini başlıca inkişaf istiqaməti kimi götürmüşdür. Belə ki, 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş ümumxalq səsverməsi (referendum) nəticəsində insan ləyaqətinin qorunması və ona hörmət edilməsi konstitusion qaydada bəyan olundu. Eyni zamanda, “hüquqlardan sui-istifadəyə yol verilməməsi”

əsas prinsip kimi daxil edildi (maddə 24). Bununla da insan hüquqlarının universal konsepsiyasının əsas komponentləri Konstitusiyamızın təməl ideyasını da təşkil etdi. Bildiyimiz kimi, universal insan hüquq və azadlıqları konsepsiyası aşağıdakı komponentlərdən ibarətdir:

1. İnsan hüquqlarının əsas prinsipləri;
2. İnsan hüquq və azadlıqlarının təsnifatı;
3. İnsan hüquqları və cəmiyyət;
4. Fərdin hüquqlarının və dövlətin/cəmiyyətin mənafeələrinin nisbəti.

Konstitusiyaya edilən dəyişikliklərdə insan hüquq və azadlıqlarının tanınmasının əsas elementi qismində şəxsiyyətin ləyaqətinin qəbul olunması, ləyaqət və hüquqlar baxımından insanların bərabərliyinin tanınması, insan hüquqlarının dövlətin iradəsindən asılı olmaması və onların ayrılmazlığının təsbit edilməsi Azərbaycanda insan hüquqları konsepsiyasının bütün komponentlərinin tam tanındığını bir daha təsdiq edir. Bu cür perspektivlik insan hüquqları elminə iki istiqamətdə müsbət təsir göstərmişdir: Bir tərəfdən, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını ali dəyər kimi qiymətləndirərək onlara hörməti, insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasını qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının vəzifəsi kimi müəyyən etdiyi üçün hüquq elminin bütün sahələri bu müddə əsasında yenidən formalaşmışdır. Digər tərəfdən, ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarının təminatına dair yaradılmış maddi və prosesual hüquq normaları insan hüquqları elmində yeni predmet və metodu ilə xarakterizə olunan elm sahələrini meydana gətirmişdir.

Böyük siyasətçi insan hüquqları çərçivəsində qadın hərəkətinin inkişafına da güclü stimül vermişdi. Ölkəmizdə dövlət qadın siyasətinin əsas prinsiplərinin müəyyən edilməsinin və dövlət səviyyəsinə qaldırılmasının məhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olması danılmaz faktdır. O, qadınların idarəetmə, qərarqəbuletmə və sosial həyatın bütün sahələrində irəli çəkilməsini vacib bilmişdir.

Azərbaycanda qadın hüquqlarının qorunması, təbliğ olunması, onlara yüksək imtiyazların verilməsi, qadınların dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində və qanunların qəbul edilməsində iştirakının artırılması Heydər Əliyev siyasətinin ayrılmaz tərkib hissələrindən olmuşdur. Ulu Öndərin qadınlarla bağlı məsələlərin həlli üçün imzaladığı mühüm fərman və sərəncamlar qadın hüquqlarının reallaşması və təminatı istiqamətində irəliyə doğru atılmış tarixi addımlar olmuşdur. Heydər Əliyev hər zaman vurğulayırdı ki, dövlət quruculuğunun bütün mərhələlərində xüsusi xidmətləri olan Azərbaycan qadınları ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitliyin və əmin-amanlığın qorunması, milli dövlətçiliyimizin daha da möhkəmləndirilməsi üçün bu gün də var qüvvələrini sərf edirlər. Azərbaycanda lider qadınlar, sahibkar qadınlar yetişir. İqtisadiyyatda, siyasətdə, elmdə, təhsildə, bir sözlə, bunu hər sa-

hədə görmək olar. Hökumətdə, nazirliklərdə, Milli Məclisdə qadınlarımızın fəallığı artmaqda davam edir. Bu kimi müsbət nəticələrin əldə olunmasında Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu illərdə qadın hüquqlarının qorunması üçün bir çox qanunlar qəbul edilməsi, fərman və sərəncamlar imzalanması, beynəlxalq təşkilatlara üzv olaraq mühüm sənədlərin ölkəmizdə tətbiq olumasını reallaşdırmasındakı rolu danılmazdır. Azərbaycan qadınları cəmiyyətin dinamik inkişafı istiqamətində həyata keçirilən irimiq yaşlı layihələrdə öz fəallığı ilə seçilirlər.

Ulu Öndər Heydər Əliyev 1998-ci ildə "Azərbaycanda qadınların rolunun artırılması haqqında" Fərman da imzalamışdır. Bu sənəd hər mənada qadınların fəallığına, cəmiyyətdə öz yerlərini tutmalarına kömək olmuşdur. Heydər Əliyevin 2000-ci ildə imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" Fərmanı isə ölkədə qadın siyasətinin daha da güclənməsinə gətirib çıxartmışdı. 2000-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti "Azərbaycan Respublikasında qadın məsələləri üzrə 2000-2005-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı"nı qəbul etmişdir. Bu proqram milli prioritetləri nəzərə alaraq, Pekin Strategiyası əsasında hazırlanmışdır. Proqram siyasət, iqtisadiyyat, sosial, mədəniyyət, təhsil və səhiyyə sahələrini, eləcə də qaçqın və məcburi köçkün qadınların problemlərini əhatə etmişdir. Milli Fəaliyyət Planının müddəalarını həyata keçirmək üçün qurumlararası qrup da yaradılmış və həyata keçirilməsində həm dövlət strukturlarının, həm də QHT-lərin iştirakı nəzərdə tutulmuşdur [1].

Qeyd olunduğu kimi, Ulu Öndər siyasətində insan hüquqları ilə bağlı müxtəlif təsisatların yaradılması və onların elmi-tədqiqat sahəsində əməkdaşlığı insan hüquqları elminin inkişafının ikinci istiqamətini təşkil etmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin 18 iyun 1998-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramında insan hüquqları üzrə elmi-tədqiqat institutunun yaradılması, eləcə də insan hüquqları üzrə fəaliyyət göstərən beynəlxalq institut və mərkəzlərdə, digər təsisatlarda müvafiq tədqiqat, təhsil və təcrübə proqramlarının öyrənilməsi üçün mütəxəssislərin iştirakının təmin edilməsi müvafiq dövlət orqanlarına həvalə olunmuşdur ki, bütün bu tədbirlər insan hüquqları üzrə elmi biliklərin mübadiləsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ölkədə insan hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsində həyata keçirilən siyasətin istiqamətləndirilməsində Azərbaycan Prezidentinin "BMT-nin Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 50 illiyinin keçirilməsi haqqında" 16 aprel 1998-ci il, "İnsan Hüquqları üzrə Elmi-Tədqiqat İnstitutunun yaradılması haqqında" 30 noyabr 1998-ci il tarixli, Azərbaycan Respublikası hökuməti və ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu arasında qarşılıqlı anlaşma haqqında memorandumuna əsasən, razılaş-

dırılmış layihələr üzrə Azərbaycan Respublikası tərəfindən əlaqələndirici şəxs barədə sərəncamları da xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir [6].

İnsan Hüquqları üzrə Elmi-Tədqiqat İnstitutu yaradılarkən qarşıya qoyulan məqsəd insan hüquqları və azadlıqları problemlərini öyrənmək, elmi təkliflər hazırlamaq, bu sahə üzrə hüquqi bilikləri dərinləşdirmək, elmi araşdırmalar aparmaqdan ibarət idi. Yeni yaradılan elmi-tədqiqat müəssisəsinin əsas vəzifəsi bütövlükdə hüquq, o cümlədən insan hüquq və azadlıqları probleminə dair elmi-tədqiqat işlərinin aparılması, elmi tövsiyələrin hazırlanması və bu sahədə hüquqi biliklərin dərinləşdirilməsi, cəmiyyət və insan haqqında yeni biliklər əldə etməklə Azərbaycan Respublikasının sosial-hüquqi inkişafına dəstək verilməsi, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının geniş təbliğ edilməsindən ibarət idi.

Ulu Öndərin müdrik siyasətini uğurla davam etdirən və Onun ideyalarını həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev ölkəmizin tolerantlıq ənənələrinə, mədəniyyətlər və sivilizasiyalararası dəyərlərə mühüm töhfələr verdiyini nəzərə alaraq 2016-cı ili Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan etmişdir. Multikulturalizmin əsasını çoxetnoslu tərkibi olan Azərbaycan xalqı təşkil edir və xalqımız müxtəlif etnosların birliyini təmsil edir. Məlum olduğu kimi, azərbaycançılıq ideologiyası Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən yaradılmışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyev 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirməklə, onun siyasi və iqtisadi əsaslarını yaratmaqla yanaşı, Azərbaycan cəmiyyətinin inkişafının ideya təməli olan azərbaycançılıq konsepsiyasını irəli sürmüşdür.

Azərbaycan xalqı həmişə burada yaşayan millət, din və mədəniyyətlərin müxtəlifliyi ilə fəxr etmiş, müdrikcəsinə düşünmüşdür ki, hər bir insan ölkənin vətəndaşı olmaqla, onun səciyyəvi xüsusiyyətlərini inkişaf etdirməli, mədəni özgürlüyünü və milli özəlliyini qorumalı olan vahid bir ailənin üzvüdür. Azərbaycan xalqının humanistliyi ondan ibarətdir ki, əsrlər boyu və bu günə qədər də etnik azlıqları qoruyub saxlaya bilmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq (dözümlülük) prinsipi hüquqi sənədlərdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında da əks olunmuşdur. Belə ki, bu məsələ Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bir sıra maddələrində aydın şəkildə təsbit edilmişdir. Bununla bağlı “Bərabərlik hüququ” (maddə 25), “Milli mənsubiyyət hüququ” (maddə 44), “Ana dilindən istifadə hüququ” (maddə 45) və başqa maddələri göstərmək olar.

Ölkə vətəndaşları Azərbaycanda yaşayan bütün azsaylı millət və xalqların milli-mənəvi dəyərlərinə, mədəni irsinə hörmətlə yanaşırlar. Respublikamızda ayrı-ayrı konfessiyaların təmsilçiləri də titul millət tərəfindən yalnız tolerant münasibətlə rastlaşırlar. Bütün bunlar dövlət səviyyəsində apa-

rılan uğurlu siyasətin nəticəsi və ölkə rəhbərliyinin sözdə deyil, əməldə insanlarımızın hüquq və mənafələrini prioritet hesab etdiyinin əyani sübutudur. 2014-cü il 15 may tarixində Prezident İlham Əliyev tərəfindən Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması haqqında Sərəncam imzalanmışdır. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılmasında məqsəd toleranlığın bir həyat tərzinə çevrildiyi Azərbaycan gerçəkliyinin mədəni, sosial, siyasi mahiyyətini öyrənmək, etnik-mədəni, dini müxtəlifliyin tolerant əsaslarının elmi təhlilini aparmaq və qorunub saxlanması yollarını müəyyənləşdirmək, təhsil, mədəniyyət, elm və digər sosial sahələrdə özünü göstərən çatışmazlıqların sistemli şəkildə aradan qaldırılması istiqamətində layihələr həyata keçirməkdir [4].

Azərbaycan müxtəlif millətlərin və dini konfessiyaların dinc yanaşı mövcudluğunun mümkünlüyünü sübut etmiş və bütün dünyaya multikulturalizmin Azərbaycan modelinin uğurunu nümayiş etdirmişdir. Azərbaycan bununla da dünyaya nümunə olaraq çıxış etmişdir. IV Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunda Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev müasir dünyada həm coğrafi, eyni zamanda, humanitar baxımdan Azərbaycanın nadir rolu olduğunu göstərmişdir: “Multikulturalizmin müasir dünyada alternativini yoxdur. Çünki dünya ölkələrinin mütləq əksəriyyəti çoxmillətli ölkələrdir. Əgər multikulturalizm iflasa uğrayıbsa, onda bunun alternativini nə ola bilər? Bu da çox aydındır. Bu, ayrı-seçkilikdir, irqçilikdir, ksenofobiyadır, islamofobiyadır, antisemitizmdir. Biz bu təhlükəli meyillərə qarşı öz səsimizi ucaltmalıyıq”.

Azərbaycan bir daha sözdə deyil, əməldə, real fəaliyyətdə insan hüquqlarının və azadlıqlarının yüksək səviyyədə - dövlət səviyyəsində qorunduğu ölkə olduğunu nümayiş etdirmişdir.

Ümummillə liderin insan hüquqları yönümlü siyasətinin başlıca istiqamətlərindən biri kimi Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində qaçqın və məcburi köçkün düşmüş şəxslərin hüquqlarının kütləvi şəkildə pozulması faktının dünya ictimaiyyətinə çatdırılması və onlara dəymiş zərərin Ermənistan dövləti tərəfindən ödənilməsi məqsədilə tədbirlərin həyata keçirilməsi olmuşdur. Bu məqsədlə Dövlət Proqramında insan hüquqlarının kütləvi şəkildə pozulması hadisəsi kimi azərbaycanlıların repressiyası, soyqırımı və deportasiyası haqqında sənədli, bədii filmlərin çəkilişi və digər sənət əsərlərinin, o cümlədən monumental əsərlərin yaradılması əsas tədbirlər sırasında öz əksini tapmışdır ki, bu işdə milli insan hüquqları elminin də payına çoxsaylı elmi tədqiqatların aparılması, alimlər tərəfindən Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması işi düşür. Bu sahədə 2004-cü ildən fəaliyyətə başlamış, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondunun müxtəlif layihələr həyata keçirərək yeni cəmiyyət quruculuğunda fəal

iştirakını, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına töhfəsini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Müxtəlif dövlətlərdə Azərbaycan haqqında geniş informasiya verən sərəgilərin açılması, konfransların təşkili, layihələrin icrası və s. bu kimi tədbirlər mərhələlərlə həyata keçirilir. Belə fəaliyyətin nəticəsidir ki, artıq Azərbaycan dünyada nəinki coğrafi mövqeyinə görə, həmçinin mədəni irsinə, elminə, tarixi abidələrinə, zəngin dövlətçilik, multikulturalizm və tolerantlıq ənənələrinə görə tanınır.

Yaradılmasının 20 illiyini qeyd edən Heydər Əliyev Fondunun yeni formalaşan informasiya cəmiyyətində konstitusion niyyətlərin reallaşmasına xidmət edən bir çox məqsədləri vətəndaş cəmiyyəti institutlarının inkişafında, sosial dövlət modelinin tətbiqində, habelə müxtəlif insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsində əvəzedilməz rolu vardır:

- elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, idman, ekoloji sahələrə aid proqram və layihələr hazırlayıb həyata keçirmək;
- insanların yaradıcı potensialının, bilik və bacarıqlarının aşkara çıxarılmasına, qabiliyyətlərini göstərməsinə, inkişaf etdirməsinə yardım etmək;
- gənclərin hərtərəfli biliklərə malik vətəndaş kimi yetişdirilməsi işinə xidmət etmək;
- elmi tədqiqatların aparılmasına yardım göstərmək;
- xarici ölkələrin tanınmış elmi-tədqiqat mərkəzləri ilə alimlərin mübadiləsini təşkil etmək, ölkənin yaradıcı və elmi potensialının artırılmasına kömək etmək;
- respublikanın və xarici ölkələrin təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq etmək.

Qeyd etdiyimiz kimi, üçüncü istiqamət Ümummillə lider Heydər Əliyevin qabaqcıl elm və təhsil siyasətinin nəticəsi olaraq, insan hüquqları ilə bağlı tədris sistemində köklü dəyişikliklərin edilməsində ifadə olunmuşdur. Bu istiqaməti Hüquq fakültəsinin təmsalında şərh etmək olar. Ulu Öndərin və Onun layiqli davamçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin mütərəqqi siyasətinə sadıq qalan Hüquq fakültəsinin insan hüquqları elminin inkişafı sahəsində həyata keçirdiyi fəaliyyət zamanı hər zaman respublikamızda qəbul edilmiş milli hüquq normaları, dövlət proqramları rəhbər tutulmuşdur. Belə ki, Ulu Öndərin Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramında əsası qoyulmuş, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilən və 28 dekabr 2006-cı il, 27 dekabr 2011-ci il tarixli Sərəncamlarla təsdiq olunmuş Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı və Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramında “insan hüquqları sahəsində tədris, maarifləndirmə, elmi-analitik və əməkdaşlıq tədbirləri” prioritet istiqamətlər sırasında mü-

hüm yer almaqdadır. Bu istiqamət üzrə planlaşdırılan və icra olunan bir çox tədbirlərin həyata keçirilməsində aktiv iştirak etmək fakültəmizin də payına düşmüşdür. Belə ki, həm Dövlət Proqramında, həm də Milli Fəaliyyət Planı və Proqramında aşağıdakı tədbirlərin mütəmadi icrası nəzərdə tutulmuşdur:

- insan hüquqları və azadlıqları problemləri üzrə ixtisaslaşan mütəxəssislərin hazırlanması;
- ali məktəblər üçün insan hüquq və azadlıqlarına dair mövzuların öyrənilməsi üçün tədris yükünün müəyyən edilməsi, tədris vəsaitlərinin nəşri, tədris proqramlarının təkmilləşdirilməsi;
- insan hüquqları ilə bağlı dərslər vəsaitlərinin və ədəbiyyatların hazırlanması və nəşri;
- insan hüquqlarına dair tələbələr üçün olimpiadaların, müsabiqələrin keçirilməsi, insan hüquqlarının tətbiqinə dair bədii sərgilərin, festivalların və digər tədbirlərin keçirilməsi;
- insan hüquqları üzrə ixtisaslaşan dövlət qurumlarının əməkdaşlarının mütəmadi olaraq bu sahədə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi prosesinə cəlb edilməsi və mənimsənilmiş müsbət təcrübənin yayılması;
- hüquqi maarifləndirmə məqsədilə müxtəlif çap məhsullarının – kitabların, bukletlərin, bülletenlərin hazırlanması və əhali arasında yayılması işinin təşkili.

Hüquq fakültəsi elm və təhsil siyasətimizdə vacib sayılan bu istiqamətlər üzrə dinamik şəkildə fəaliyyət göstərir. Fakültəmizdə insan hüquqları üzrə təhsil prosesində 2011-ci ildə qəbul edilmiş Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Təhsil və Təlim Bəyannaməsinin bu müddəası rəhbər tutulur ki, bu müddəa Ulu Öndərin təhsil siyasətinin hər zaman əsas qayəsini təşkil etmişdir: “İnsan hüquqları üzrə təhsil və təlim, insan hüquqlarının universallığı, bölünməzliyi və qarşılıqlı asılılığı prinsiplərinə uyğun olaraq, hər kəs üçün insan hüquqlarına və əsas azadlıqlara hörmət və onlara riayət edilməsinin təbliği üçün vacibdir”.

İnsan hüquqları üzrə təhsil insan hüquqlarının hər bir cəmiyyətdə reallığa çevrilməsinin hamının ortaq məsuliyyəti olduğu anlayışını formalaşdırdığı üçün davamlı təkmilləşdirilməli olan tədris prosesini əhatə etməlidir. Bu baxımdan, Hüquqşünaslıq ixtisasında insan hüquqları sahəsində biliklərin geniş tədris edilməsinə, bu sahədə ixtisaslaşmış kadrların hazırlanmasına tələbat günbəgün artır. Hüquq fakültəsində artıq illərdir ki, bakalavriat səviyyəsində “İnsan hüquqları” fənni tədris olunur. Həmçinin magistratura səviyyəsində Azərbaycan və ingilis dillərində tədrisi aparılan “İnsan hüquqları” ixtisaslaşmasında bu sahədə kadr hazırlığı həyata keçirilir.

UNESCO-nun təhsilin gələcəyi təşəbbüsü üzrə hesabatlarında qeyd olunur ki, ali təhsil əxlaqı təşviq etməli və tələbələrə öz vətəndaşlıq və ətraf mühitlə bağlı məsuliyyətlərini daha yaxşı dərk edən vətəndaşlar olmağa

kömək etməlidir. Ali təhsil həm də sosial-mədəni baxımdan aktual olmalıdır. Mədəni müxtəlifliyin qiymətləndirilməsi, insan hüquqlarının müdafiəsinə sadıqlıq və bütün formalarda ayrı-seçkiliyə dözümsüzlük əsas təhsil məqsədləri olmalıdır. Bu cür dəyərləri və prinsipləri inkişaf etdirən ali təhsil mühazirə zalları və virtual məkanların hüdudlarından kənara çıxır və daim inkişaf edir [8].

Belə istiqamətləri rəhbər tutan Hüquq fakültəsinin əsas missiyalarından biri də vətənpərvər, hüquqi dövlət quruculuğuna və hüquqi islahatlara töhfə verə biləcək mütəxəssislərin hazırlanmasından ibarətdir. Bu baxımdan, rəqəmsal cəmiyyətin formalaşdığı bir dövrdə tələbələrin dünyada və respublikamızda baş verən hadisələrlə bağlı düzgün məlumatlandırılması fakültənin bilik mübadiləsində aktiv iştirakını təmin edir.

Beləliklə, Ümummilli lider Heydər Əliyevin respublikamızın hüquq sistemində başladığı köklü hüquqi islahatların nəticəsidir ki, bu gün müasir Azərbaycan hüquq sisteminin və hüquq elminin inkişafı davamlı prosesə çevrilmişdir. Prezident İlham Əliyevin Ulu Öndərin siyasi kursunu uğurla davam etdirməsi və zənginləşdirməsi sayəsində Azərbaycan dünyanın dinamik inkişaf edən, modernləşən, beynəlxalq miqyasda nüfuzu gündən-günə artan dövlətinə çevrilib. Vətən müharibəsində qazanılan möhtəşəm Zəfər də bu uğurların məntiqi nəticəsidir. Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev Mehriban xanım Əliyeva ilə birlikdə azad edilmiş torpaqlarda infrastruktur layihələrinin təməlini qoyur və artıq icra edilmiş layihələrin açılışlarını edirlər. Əminik ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə daha uca zirvələr fəth ediləcək, bir vaxtlar düşmənin yerlə-yeksan etdiyi Qarabağ dünyanın ən gözəl guşələrindən birinə çevriləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları və sərəncamları (aprel-iyun 1998-ci il). – Bakı: - 1998, - s. 99-105
2. Əliyev Ə.İ. İnsan hüquqlarının beynəlxalq-hüquqi müdafiəsi: Dərslik. – Bakı: - 2009, - 490 s.
3. Əliyev Z.H. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi. Dərs vəsaiti. - Bakı: AZSEA, - 2012, - 232 s.
4. Müstəqil Azərbaycan və İnsan Hüquqları: Heydər Əliyev irsi. https://www.yeniazerbaycan.com/Siyaset_e28556_az.html
5. Novruzov S. Heydər Əliyevin yaratdığı Azərbaycan Konstitusiyasında insan hüquqları. Azərbaycan, 2010, 9 may, s. 7. <http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2010/may/118833.htm>
6. Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanda insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi siyasəti. <https://sesqazeti.az/news/mia/551213.html>
7. Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında hazırlanan müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası, 12 noyabr 2022. <http://shirvan-ih.gov.az/az/news/ulu-onder-heyder-eliyevin-rehberliyi-altinda-hazirlanan-musteqil-azerbaycanin-ilk-konstitusiyasi.html>
8. Reimagining our futures together A new social contract for education / Renewing the mission of higher education. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707.locale=en>

ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЙ ЛИДЕР ГЕЙДАР АЛИЕВ И РАЗВИТИЕ НАУКИ О ПРАВАХ ЧЕЛОВЕКА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

З.Г.АЛИЕВ

РЕЗЮМЕ

В статье освещаются проведенные в Азербайджанской Республике под руководством Общенационального лидера Гейдара Алиева крупномасштабные реформы, заложившие основы построения демократического, правового, светского государства, утверждения гражданского общества, развития демократического института прав и свобод человека и гражданина, формирования национального законодательства.

Проведение в Азербайджане фундаментальных экономических, государственно-правовых реформ сыграло неоценимую роль в развитии общества и государства, в расширении и защите прав и свобод человека и гражданина, стимулировании науки, в том числе и юридической науки, целенаправленной на исследование проблем, связанных с практикой государственно-правового строительства в Азербайджане. Определенные Общенациональным лидером базовые положения нашли свое законодательное закрепление в Конституции Азербайджана 1995 г., ставшей символом провозглашения демократических прав и свобод человека и гражданина.

В статье подвергнуты анализу проводимые меры по приведению национальных стандартов в сфере прав и свобод человека и гражданина с международными стандартами, подчеркнута роль основанной на принципах демократического правосудия трехуровневой судебной системы, конституционного контроля в реализации правовых реформ, приведших к созданию новых институтов, упорядочивших организацию и деятельность государственных органов. Все это, безусловно, способствовало формированию новых направлений юридической науки и объектов исследования. В статье проведен подробный анализ указанных вопросов.

Ключевые слова: Общенациональный Лидер, права человека, конституция, правовая наука, правовая реформа.

GREAT LEADER HEYDAR ALIYEV AND THE DEVELOPMENT OF HUMAN RIGHTS SCIENCE IN AZERBAIJAN

Z.H.ALIYEV

SUMMARY

The article highlights the large-scale reforms carried out in the Republic of Azerbaijan under the leadership of National Leader Heydar Aliyev, which laid the foundations for the construction of a democratic, legal, secular state, the establishment of civil society, the development of a democratic institution of human rights and freedoms, and the formation of national legislation.

Fundamental economic and legal reforms carried out in Azerbaijan played an invaluable role in the development of society and the state, in expanding and protecting of human rights, promoting science, including legal science, aimed at studying the problems related to the practical issues of state and legal construction in Azerbaijan. The basic provisions determined by the National Leader found their legislative enshrinement in the

Constitution of Azerbaijan of 1995, which became a symbol of the proclamation of the democratic human and civil rights and freedoms.

The article analyzes the measures bringing national standards in the field of human rights and freedoms, in line with international standards. The emphasize is made on the role of three-tier judicial system, based on the principles of democratic justice, constitutional control in the implementation of legal reforms, that led to the creation of new institutions, which streamlined the organization and activities of government agencies. All this, with no doubt, contributed to the formation of new areas of legal science and objects of research. The article provides a detailed analysis of these issues.

Keywords: National Leader, human rights, constitution, legal science, legal reform.